

કેશ નં ૧૭

જૈનધર્મ-પરિચય

[મોઝાસા (ઈનપા-આરીકા) માં આચાર્યસમાજ દ્વારા આયોજિત
મર્વધર્મ પરિષદમાં શ્રી સોમચંદ લાખાભાઈ શાહ
દ્વારા પદ્મિ લેખનો સંવર્દિન ૩૫]

દ્વિતી લેખક

બા કામતાપ્રભાદ જૈન

D L M R A S

સ — અધિભાવાણી અક્ષીગજ

મકાનક

શ્રી અખિય નિથે જૈન મિશન

અધીક્ષક (એગ) કે મ

માટે

જિ

સિદ્ધમેન જૈન ગોમયીય

પચાર-કાર્મલય

૧૪૧ (જિ સામરકાદા)

મુદ્રાગત

★

મત
૧૦૦૦

આવૃત્તિ
૧ લી

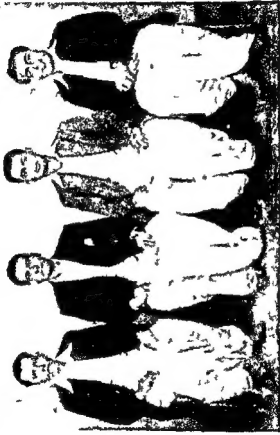
અને
૧૮૫૬

★

મુદ્રક - શ્રી યશવતવાય ચુનીવાય જુસવા

મુદ્રણસ્થાન શ્રી યશવત ત્રિ ટી મ પ્રેસ

રેલવેસ્ટેશન આલિજ જિ સામરકાદા

—સોમશ્વર દોશી એન્ડ સાઉથ ઇન્ડિયા પાર્ટનર્સ—

ઈલેક્ટ્રિક (વેસ્ટર્ન ટેલેગ્રાફ) ની સાબરમતી

[ફિલ્મ —ધી વસન્ત વાસિ પ્રેસ પ્રાલિન્]

આભાર-પ્રદર્શન.

આ દૈવદત્તા પ્રજાગતમા ચેમખર્ દોશી એન્ડ સાહુ
કે પત્ની [હરિ-નાથનકાયા સુચન્તા] એ જે સહાયતા
પ્રદાન કરી છે તેના બતાવી છે, તેના માટે મિઠાત લેખનો
આભાર માને છે

સા નાહલ (સા રાજા) }
ગુજરાત
તા ૧૫-૨-૫૬

વિનીત,
સિદ્ધસેન જૈન ગ્રાંથલિખ
મ ની પ્રચાર વિભાગ

અનુક્રમ.

ક્રમ	નામ	પાન
૧	ઉપાસ્ય આસ્થા	૧
૨	ધર્મોત્તર સમાન અને સર્વને માટે છે	૨
૩	તત્ત્વજ્ઞાન અને ધર્મના ક્ષેત્રમા જૈન ધર્મ	૩
૪	જૈન ધર્મની મૌલિક માન્યતાઓ	૩
૫	જૈન ધર્મની પ્રાચીનતા	૬
૬	કાળચક્ર ને આઠી તીર્થ કર સ્વયમરેવ	૬
૭	પુરાતત્ત્વની સાક્ષી	૮
૮	અશ્વત્થામી તીર્થ કર	૮
૯	તીર્થ કર નેમિનાથ	૯
૧૦	ભગવાન પાર્શ્વનાથ	૧૪
૧૧	ભગવાન મહાવીર	૧૪
૧૨	જનાત્યારનો મુળાધાર અદ્વિત	૧૫
૧૩	જૈન મૂલસ્થાપના	૧૭
૧૪	અનેકાન્તવાદ	૧૮
૧૫	જૈન તત્ત્વજ્ઞાન	૧૯
૧૬	કર્મ સિદ્ધાન્ત	૨૦
૧૭	કર્મવત્ત્વાદ	૨૧
૧૮	સર્વકૃતિ અને સાહિત્ય	૨૨
૧૯	જૈન કળા	૨૩
૨૦	જૈન તીર્થ અને ધર્મ	૨૫
૨૧	ભારત અને ભારતની જગ્યાએ જૈન ધર્મના પ્રસાર	૨૮
૨૨	ઉપસંહાર	૩૧

જૈનધર્મ-પરિચય.

પ્રિય સગજનો,

શ્રી આર્યસમાજે સર્વ ધર્મ પરિવર્તનું આરોજન કરી સમસ્ત પ્રમુખ ધર્મોને સમજવાનો સુઅવસર ઉપરિચલ કર્યો છે તે પ્રશ્ન સ્વીકૃત છે કારણ કે વર્તમાનમાં વિશ્વની આદર બોલિયાવાની આસુરી શક્તિ ઝેરથી ગંધી રહી ગઈ છે કે માનવતા ક્યવ દેખાતી નથી. લોકો પરસ્પર લઘાઈ ઝગડા કરી રહ્યા છે, પુદ્ગલ પર પુદ્ગલ ધમ્મ રહ્યા છે પણ લોકોમાં શાન્તિ નથી અગ્નિથી અગ્નિ જુગાતો નથી. તો વેદથી વેગ કેવી રીતે મળી શકે? સદા ત્યારે જ વિશ્વવ્યાપી થઈ શકે, ત્યારે ધર્મ તરતનું તુલનાત્મક અધ્યયન કરવામાં આવે આ પ્રકારના અયોજનો આ વિશ્વમાં એક સાચું પગલું છે અને એનું સ્વામ્ય સતત થવું જોઈએ.

ઉપારંભ આદર્શ—

આ પ્રસંગે આપે ધમ્મના સત્ત્વમાં જૈન તીર્થ કરોની વિચારધારાને પ્રગટ કરવાનો જે અવસર અમને આપ્યો છે તે માટે અમે આપના આભારી છીએ જૈન તીર્થ કરોની વિચાર ધારા સીધી અને સરળ તદ્દન વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિની રહી છે જૈન દૃષ્ટિમાં માનવ માટે માનવતા જ મહાન વસ્તુ છે માનવ માટે આદર્શ થઈ શકે છે માનવ મનુષ્ય મનુષ્ય એક બીજાને કામ આવે છે અને તેઓ જ

૧૨૨૫૨ એક મીઠાની લેલકણેને સુઝવાની શકે છે એથી તે માનવ
કે જે પૂર્ણ પુરુષના મહાન પાપ પર આરોધ થઈ ચૂક્યો છે, જેણે
રાગ દ્વેષ તથા અન્ય માનવીય કમલોરીઓને છૂટી લીધા છે અને
જે કૃતકૃત્ય સર્વશ અને સર્વદર્શી થઈને જીવનમુક્ત દશાને પ્રાપ્ત થઈ
ચૂક્યો છે, તે પવિત્ર માનવ જ જોઈએના આદર્શ છે અને તેને આર્કાંત,
જિન અથવા જિનેન્દ્ર કહેા અગર તો ઘણા, વિષ્ણુ, મહેશ કહેા,
જૈનાગાર્યો આવા મહા પુરુષને જ વદે છે

૫થા —

મય ધીજાકુર જનના રાગાચ ક્ષમમુપાગતા યસ્ય ।

મહા વા વિષ્ણુર્વા હરો જિનો વા નમસ્તસ્મૈ ॥

ધર્મ-તત્ત્વ સમાન અને સર્વને માટે છે —

જિનેન્દ્ર દેવે વરતુના સ્વભાવને ધર્મ કહ્યો છે ‘વત્થુમદ્દાયા
ધમ્મો અને આ ધર્મતત્ત્વ અથવા જીવન માર્ગનો નિદેશ જીવ
માત્રને માટે સમાન રૂપથી કયો છે તેને ધારણ કરવાનો અધિકાર
સૌને જ છે જીવ જીવને ઓળખે, પોતે જીવે અને બીજાને જીવરા
દે (Live & Let Live) એટલું જ નહિ પણ પોતે પૂર્ણ
ગુણી બને અને પોતાના સાધિઓને પૂર્ણ ગુણી બનવામાં મદદોગ
અ.પે જીવ માત્રનું કલ્યાણ જ એક મીઠાને સહનોગ આપવો—ઉપકૃત
કરવો તે છે । (પરસ્પરોપચારો સ્વીચાન્ના) એટલા માટે જૈન તીથ
કરોએ અહિંસાને જ પરમ ધર્મ કહ્યો છે કોઈનું દિલ ન દુભાઓ—
હાર્દની હિંમા ન કરો—સર્વ પ્રત્યે પ્રેમ કરો—સૌનું દિલ સાધો અને
આપણા જેવા જ સૌને સમજો

આ પ્રમાણે મુક્ત માનવ થવા માટે—જોખ પામવા માટે
ધર્મ-તત્ત્વની સમ્યગ્દર્શિ પ્રાપ્ત કરવી જરૂરી છે સત તત્ત્વ અથવા
નવ પદાર્થોની સાચી ગ્રહણ વડે તે સમ્યગ્દર્શિ પ્રાપ્ત થાય છે તે

તત્ત્વો આ પ્રમાણે છે — (૧) જીવ, (૨) અજીવ, (૩) આસન, (૪) બધ (૫) પુણ્ય, (૬) પાપ (૭) સવર, (૮) નિર્જરા, (૯) મોક્ષ એનું વાસ્તવિક જ્ઞાન પામીને જ માનવ પોતે પેલાને અને પર વસ્તુઓના સ્થાપને ઓળખી લે છે એવો સમ્બન્ધદષ્ટિ જીવ સમ્બન્ધ જ્ઞાનના પ્રમાણમાં પદોથીને રાગ દ્વેષ-માયા-મમતાને છતી લે છે અને વીનરાગ દશને પ્રાપ્ત કરી મોક્ષ માર્ગનો અધિકારી બને છે તત્ત્વજ્ઞાન અને ધર્મના ક્ષેત્રમાં જૈન ધર્મ

કોઈ મનુષ્યના હૃદયમાં કોઈ ને કોઈ વખતે એવા પ્રશ્નો ડૂબા ધાપ છે કે તે કાણ છે? વિશ્વ શું છે? વિશ્વની સાથે તેનો શો સંબંધ છે? એ પ્રશ્નોના ઉત્તરમાં વિશ્વમાં અનાદિ કાળથી વિવિધ વિચાર પ્રવાહ ઉત્પન્ન થતા રહ્યા છે એ જ ‘તત્ત્વજ્ઞાન’ છે સાથે જ આ તત્ત્વજ્ઞાનના આધારથી એ નિર્ધાર કરવું કે મનુષ્ય એક બીજાની સહે કેવો વ્યવહાર કરે અને ક્યા ક્યા નિયમોનું પાલન કરે, તે ‘ધર્મ’ કહેવાય છે વસ્તુ સમાવની રિશત સત્તા (Reality) તત્ત્વજ્ઞાન અને તેની સૌક્ય જવહારમાં અભિનકિત ધર્મ છે—વસ્તુ સમાવ રૂપ ધર્મની પ્રાપ્તિ કરવી એ અપણું કર્તવ્ય છે જૈન તીર્થંકરોએ માનવને એ જ બુદ્ધિ અને એજ સત્તાનન સત્ત્વને સસારે ‘જૈન ધર્મ’ને નામે પુકાર્યો જૈન ધર્મનું વિદેશના પૂર્વે સ્થાન એટલા મારે જ છે કે તેનો મા વગરો માનવીન વિાસના વિજ્ઞાનને સ્વયંપર આધારિત કરે છે અને જીવ મારને કિતકર છે

જૈન ધર્મની મૌલિક માન્યતાઓ

જૈન ધર્મની એ માન્યતાઓ મૌલિક હોવાની સાથે જ આદિ માનવના તિથ્યમ (Primitive Beliefs) ને અનુરૂપ છે એમથી યોગીક નિમ્નપ્રકાર છે —

(૧) નમ્રતા— આદિમાનવ વચામત રૂપમાં રહેતા હતા કહ

છે, આમ અને ઈલા નગ્ન રહેતા હતા મને તે દોષ જૈન ધર્મમાં
પ્રધાન નગ્ન વેષની માથા પ્રાચીન કાળથી રહી છે દિગ્ગજર
જૈનોમાં આ માન્યતા આજ સુધી અખડ રૂપે ચાલતી આવી રહી
[કિન્તુ સ્વેતાનરોષ સાઓમાં પણ એને અમણતવની અઠ રિયતિ
'બિનકલ્પ માની છે' અને લખ્યુ છે કે આદિતીર્થ કર ઋષભદેવ
અને અતિથ મહાવીર દિગ્ગજર વેષમાં રહ્યા હતા પ્રાચીન કાળમાં
સ્વતાનરો પણ દિગ્ગજરોની માફક નગ્ન મૂર્તિઓ પૂજતા હતા? આ
માન્યતા પ્રાચ્ય ઐતિહાસિક કાળની માન્ય રિયતિને અનુસરીને છે

(૨) વનરપતિ, પૃથ્વી જળ, અગ્નિ આદિમાં છત્ર હોવાની
માન્યતા પણ જૈનોની નિરાળી અને આદિ કાલીન છે Entbology
વિદ્યામાં એને આપ્રિમાનર (Primitive) ના વિધામને અનુસર
વતા-યુ છે ડૉ બોસે વનરપતિમાં છત્ર હોવું સિદ્ધ થયું છે શ્રી
સાર્થકે પૃથ્વીના એક કષ્ઠમિક ઈંચ બાગમાં પાંચ મિલિયન છત્રિત
કીટાણુઓ સિદ્ધ થયા છે ૧ જળના એક ટીપામાં ૩૧૪૫૦ સુદૃઢ

૧ આચારામ સૂત્ર છઠ્ઠા અધ્યાય વૃત્તીર ઉદ્દેશ્યમાં અમેલક (નગ્ન)
દશાને યેષ કહી છે તે સંકિત દોષ તે મુની એક વસ્ત્ર પણ ન રાખે
(મધુરા કચેલે જાપચિય ભાગમમાળે) આ સૂત્ર દ્વિતી અધ્યાય ૧ ઉદ્દેશ્યમાં
ઋષભ અને મહાવીર વીર્થ કરે નગ્ન વેષમાં રહ્યા લખ્યુ છે

૨ 'જૈનસ્તુષ ઍ ૬ અધર એ દીબકીત્ર ઍક મધુરા માં કુરાનકલીન
મૂર્તિઓ જુઓ

1 We find that the soil is life, and that a living
soil contains a mass of micro organic existence—the
earth-worm the fungi and the micro-organisms. We
learn that there is a minimum of 5-millions of these
denizens to the cubic inch of living soil

—F Sykes The Sower
(Winter 1952-53)

જાતીઓ જોનામાં આવી છે ૨ જૈન ધર્મની આ માન્યતા નિરાકાર અને સરપ્રાચીન છે

(૩) આદર્શ પૂજા-જૈન ધર્મમાં આદર્શ પૂજા માન્ય છે તથા રાખી દેવી દેવી દેવતાઓને પૂજવામાં નથી આવતા જોતો તે મહાન પ્રરુપોની પૂજા કરે છે જે સર્વ શ્રેષ્ઠ સર્વદર્શી અને સર્વદિગ્દેશી હતા- તેમણે જીવન મુક્ત પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કર્યું હતું આ પ્રકારની પૂજા પ્રાચીન માનવોમાં પ્રચલિત હતી.

(૪) અણુસિદ્ધાન્ત- (Atomic Theory) જૈનોએજ પહેલ જોડેલા અણુસિદ્ધાન્તને મા યો અને તેનું સુદૃઢ વિચારન કર્યું જોતાંતો કમવાદ આ અણુસિદ્ધાન્ત પર અવલમ્બિત છે અતિસૂક્ષ્મ પદાર્થ પરમાણુઓનું કાર્બણ સરીર દરેક જીવની સાથે જોડાયેલું છે ઉપનિષદ આદિમાં અણુવાદનો ઉલ્લેખ નથી મળતો, એટલા માટે 'વૈદાંતસૂત્ર' માં એનું 'મહત્ત્વ' કરવામાં આવ્યું છે સામ્ય અને યોગ દર્શનોમાં પણ તેના દર્શન નથી થતા વૈશેષિક અને ન્યાય દર્શનમાં તેનો ઉલ્લેખ છે પરંતુ બને દર્શન અર્વાચીન અને પોષ્ટક છે કેવળ જૈનો અને આર્જવેશ્વરેશ્વરે અણુવાદને સરખાતથી મા યો છે, એ કારણથી વિદ્વાન લોકો જૈનોની અણુસૂત્રની માન્યતાને અતિપ્રાચીન માને છે •

આ મૌલિક મા યતાઓ વડે જૈન ધર્મનું પ્રાચીન સ્વતંત્ર સિદ્ધ થય છે તે પ્રતિ સ્વભાવને અનુરૂપ એક ધર્મવિજ્ઞાન માત્ર પ્રમાણિત થાય છે

૨. સિદ્ધપાથ વિજ્ઞાન' (યુ પી એન એલ પ્રેસ)

૩. કાર્બોન સરીર- એ ડ હારિસ વાલ્ડિ

• ડૉ. જોડેશ્વરી- કાર્બોન સરીરમાં ઓન રિપીજન એ ડ હારિસ-લામ
૨ પૃષ્ઠ ૧૯૬-૨૦૦

જૈન ધર્મની પ્રાચીનતા —

જૈન ધર્મની ઉત્પત્તિ ક્યારે થઈ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપવો સહેલો નથી, કારણ કે જે વસ્તુસ્વભાવ (Nature) છે તેના આદિ અનંતો નિર્ણય કરવો માનવીય બુદ્ધિને માટે સર્વથા અસંભવ છે, તોપણ એથી એટલું રાખે છે કે જૈન ધર્મ અતિ પ્રાચીન છે. કાળચક્રની ગતિમા અનેક ધર્મો જન્મમૃત્યુથી નષ્ટ થઈ ગયા, ફરેકના મૌલિક સ્વરૂપમા પરિવર્તન થઈ ગયા, કેટલાક છિન્નભિન્ન થઈ ખીલ્યા સમાઈ ગયા અને કેટલાએ અગ્નિપ્રસ્થ અને અર્ધચન્દ્ર સિદ્ધ થયા પરંતુ જૈન ધર્મ આજે પણ સચેજ જીવતો જાગતો છે તેના મૌલિક સ્વરૂપમા હજી સુધી કંઈ પરિવર્તન નથી થઈ શક્ય એથી એનું સ્થાન વિશ્વની વિચારધારામા અદ્વિતીય છે તે તેદસો જ પ્રાચીન છે જેટલો માનવ છે.

કાળચક્ર ને આદિ તીર્થ કર સ્થપભદ્રેવ

કાળચક્રનો પ્રવાહ અનાદિ અને અનંત હોવા છતાં પણ જૈન ધર્મની પરંપરામા તેને છ વિવિધ બ્રહ્મા વિભાજિત કરવામા આ ચો છે જેવી રીતે રાત્રિ પછી દિવસ અને સરાર પછો સાજ આવે છે, ઠીક તેજ પ્રમાણે કાળચક્ર અનાદિનરૂપે ફરતો જ રહે છે. કાળચક્રના અવસર્પિણીકાલ અને ઉત્સર્પિણીકાલ બે મુખ્ય ભેદો છે આ બંને છ છ કાળોમા વિભાજિત છે, જેમનામા કોરોડો વર્ષોનો અતરાસ હોય છે આ બંને અવસર્પિણી અને ઉત્સર્પિણી કાળોમા ૨૪ તીર્થ કરોળુ જ મ નિષ્ક્રિયરૂપે થયા કરે છ તે તીર્થ કરો સર્વથા સર્વદર્શી 'જિન' ની અવસ્થાને પામીને ધર્મનો ઉપદેશ સર્વત્ર આપે છે વર્તમાનમા અવસર્પિણી કાળ પ્રવર્તે છે— મર્વ વસ્તુઓની ક્ષતિ ક્રમે ક્રમે થઈ રહી છે આ યુગમા પણ ૨૪ તીર્થ કરો થયા છે જેમનામા પ્રમુખ અને આદિ તીર્થ ૩૩ સ્થપ ભદ્રેવ હતા.

એજ તીર્થ કર ઝગમગેવતો હતો એ 'ઝગમે' (કે૦/૩) અને 'શીખદ માગવત'ના પાંચમા સ્કંધ (અં ૨-૧)માં મળે છે 'શીખદ માગવત'માં લખ્યું છે કે, રાવણ મનુ અને સત્યરાપને સ્વયં ધંધાએ હત્યા કરી જેમને 'શિવવત' નામનો પુત્ર થયેલ શિવવતનો અગ્નીધ્ર તથા અગ્નીધ્રને ત્યાં નામિએ જન્મ લીધેલ નામિનુ સહ મરુદેવીની સાથે થયું, જેમની કુળે ઝગમગેવ જન્મ્યાલ ઝગમગેવને ૧૦૦ પુત્રો હતા જેમાં જરત અને બાદગમી મુખ્ય હતા. જારત વધ '—એ નામ જન્મતા નામ ૫ થી ૯ પાયું છે ઝગમગેવ બંને ગાંધ સોપી અમણત્ર મહાકુ ક્યુ' તેઓ દિગ્ગજર વેશમાં વિચરતા હતા—મોનથી રહેતા હતા—કોઈ મળે તેવા બ્વરહાર કરે તેને સમજાથી સહન કરતા હતા આ શરીરને અસત્ પદાર્થોનું ધર તથા મોઢ માવાની કાપુતળી સમજી ઝગમગેવે અકકાર અને મોઢ મમનાના ત્યાગ કર્યો હતો તેઓ એકલા વિકાર કરતા હતા તેમણે ભારતના જુદા જુદા ભાગોમાં વિકાર કરી માનવને ઉપદેશ મૂર્તિ પાન કરાવ્યું હતું

પરંતુ કુખની યાત છે કે કેવાક વિદાનો આજે પણ એમ માને છે કે જૈન ધર્મના સરથાવક શ્રી પાદનાથ અથવા મં ૦ મહાવીર વર્દમાન હતા પણ એ વાત તફત ખોટી છે હજી ૫૦ વર્ષોમાં વિવિધ જૈનેશ્વર તથા વિદેશી વિદ્વાનોના મતાનુસાર, સિદ્ધા સેનો તથા ઉપાધ્યક્ષ પ્રાચીન સંસ્કૃત સંદર્ભનારા પણ સિદ્ધ વર્ષ ગર્ધુ જૈન ધર્મના સરથાવક આ ગુપ્તમાં શ્રી ઝગમગેવ જ હતા ઝગમગેવે માનવને અધ્યાત્મિક જ્ઞાનની સંધે સંબંધ અને સિદ્ધ જીવનનો પાઠ પણ શીખ યો હતો માનવે પાર્થિવ કરી ખેતી કરવી અને રસોડા કરવી તે એમનાથીજ શીખ્યા હતા આજકાલના વિદ્વાનો ઝગમગેવને 'પાઇસ્ટુગ' (Stone Image) ના મહાપુરુષ માને છે *

પુરાતત્વની સાક્ષી

એવું જણાય છે કે જાતભરેલને માનવાવાળા સિંધુ ઉપત્તયકામાં પણ હતા મોઝન-જોડો અને હરપાથી ને મૂર્તિઓ અને મુદ્રાઓ મળી છે તેમાં કેટલીક મરામત લેવીજ છે જેવી જાતભરેલ અને મીઠા તીથ કરોની મૂર્તિઓ કોણ છે એટલા માટે વિદ્વાનોએ તેમને સ્વયં મૂર્તિને અનુરૂપ માની છે * પણ પ્રાણનાથે એક મુદ્રા પર 'જિનેશ્વર' શબ્દ વાંચ્યો છે, અને + ડૉ. રેડે તેમની અદર જૈન માન્યતાનું મોતરકામ સિદ્ધ કર્યું છે જ નહીં. રહે આ પુરાતત્વ આજથી ૫૦૦૦ વર્ષ પહેલાનું છે તેમાં જૈનચિન્હો તથા હસ્તેબાનું મળવું એ વાતનું પ્રમાણ છે કે જૈન ધર્મ તે સમયના બહુ પહેલાથી પ્રચલિત હતો.

મધ્યવર્તી તીર્થ કર

'મોઝનજોડો' ની મુદ્રાઓ પર અક્ષિત દરોમાં તીર્થ કર મહિનની જીવન ધનનાં દરજ અક્ષિત થયેનું ડૉક્ટર રેડે જતાબુ છે ૧ બીજા માણુ જોતો સિવાય હિન્દુ પુરાણોમાં અક્ષિત, સુમતિ આદિ તીથ કરોના હિન્દુ મળે છે ૨ સાથે જ સમજમ મે હમર વર્ષ પહેલાની જુની મૂર્તિઓ પણ આ તીર્થ કરોની માન્યતાને સિદ્ધ કરે છે પ્રત્યેક તીર્થ કરનું જીવન મોઝને માલ નિરીક્ષતા પરાવર્તુ મળે છે હમમાં તીર્થ કર ધીનવનાથના સમયમાં બાલ્યોએ સ્વર્ગ આદિનું જાન લેવું શરૂ કર્યું વીસમાં તીર્થ કર મુનિસુમનાથના

* મોઝન રિ પુ ઓર્ગરટ ૧૯૩૨ પુ ૧૫૮-૧૬૦

+ ઇન્ડિયન હિસ્ટોરિસ ક્વાર્ટલી, આ ૮ (૫૧૨૧૪૮) પુ ૧૮-૩૨

- જૈન તીર્થ કરોની એન્ટિક્વિસિટી નામક ટ્રેક વાચો

૧ જૈન ધર્મ ઓર તીથ કરોની એન્ટિક્વિસિટી પુ ૧૩ ૧૧

૨ 'સે પુરાણાદિ મયોમે જૈન ધર્મ કા અસ્તિત્વ' જુઓ

૩ હતરપુરાથ જુઓ

તીર્થકાળમા રામ-સદ્મણ્ણ થવા, તેજ સમયમા રાજા વસુ થયો. અને યજ્ઞોમા પશુઓનો હોમ ચાલુ થયો એવુંહોતું આક્રમણ પણ આજ સમયે થયું મારાસત કાળદેવ પછી તીર્થ કરેલી વિશેષતા તેમને ઐતિહાસિક ગણનામાં લાવે છે તીર્થ કરેલા નામ આ પ્રમાણે છે —

૧	કાપમ અથવા જપમ (ઉવર ઉલ્લેખ થયો છે)	
૨	અભિત	૧૪ અનત
૩	સભવ	૧૫ ધર્મ
૪	અભિનન	૧૬ સાંતિ
૫	સુમતિ	૧૭ કુલુ
૬	પદ્મપ્રભ	૧૮ અરહ
૭	સુધર્મ	૧૯ મહિષ
૮	અદ્યમ	૨૦ સુનિસુવત
૯	પુલકત	૨૧ નમિ
૧૦	શીતલ	૨૨ નેમિ (આમળ વર્ષન છે)
૧૧	ત્રેવાસ	૨૩ પાર્થ
૧૨	વાસુપૂજ્ય	૨૪ મહારીર
૧૩	વિમલ	

તીર્થ કરે નેમિનાથ

જાતીયમા તીર્થ કરે શ્રી નેમિનાથ નારાયણ કૃષ્ણના કાકાના પુત્ર હતા તેમનો જન્મ વસુદેવજીના મોટાભાઈ સમુદ્રવિજયને ત્યાં થયો હતો જાત્યકાળથી જ નેમિનાથજીની મનોવૃત્તિ વૈરાગ્યમય હતી કૃષ્ણજીએ તેમનું લગ્ન જૂનામદના નરેશની રાજકુમારી રાજમતી સાથે કરવાનું નક્કી કર્યું હતું જન જવારે તોરણે પહોંચ્યા ત્યારે નેમિકુમારે જોયું કે મણા પશુઓ એક વાકામા જાય થયેલા ત શી ગ્લા છે પૂછવામા આવ્યું તો ખજર થઈ કે જે માસમણી રાજાઓ જાનમા આના

કે તેમના સત્કાર મટિ આ નિરપરાધી પશુઓનો વધ કરવામાં આવશે. આ સાબળીના જ નેમિકુમારનું હૃદય ગ્રી ઉઠ્યું તે પત્રાતાપની અગ્નિમાં બળવા માડ્યું. તેમની સૂતેલી વૈર ગ્વ બાવના એકાએક ભૂટી ગઈ અને તેઓ સીધા ગિરનારના શિખરે જઈ તપ કરવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે તીર્થ કર નેમિનાથ મહાબારતના નામક તથા બગવદ્ ગીતાના ઉપદેશ મી કૃષ્ણના સમકાલીન હતા. 'મહાબારત' માં શ્રી નેમિનાથનો ઉલ્લેખ નીચે પ્રમાણે મળે છે —

“યુગે યુગે મહા પુણ્ય દરશ્યતે દ્વારિકાપુરી,
અવતીર્ણે હરિયામ પ્રમાસવ દાશિ-ભૂષણ ।
રેવતાદ્રૌ જિનો નેમિ યુગાદિ ચિમલાચલે,
ઋષીણ મા શ્રમાદેવ સુન્નિતમાર્ગસ્ય કારણમ્ ॥”

‘મહાબારત’માં બગવાન અરિષ્ટનેમિએ સમરને જે ઉપદેશ આપેલો તે આ પ્રમાણે છે —

‘જ્યારે બુધિદિરે બીજાને પુછ્યું કે આસકિન્યથી મોટું રાજા કવી રીતે છટે? તો તેમણે ઉત્તરમાં કહ્યું કે રાજા સમરના પ્રમ કરવાથી અરિષ્ટનેમિએ જે ઉત્તર આપ્યો હતો તે પ્રાચીન હિતદાસ તમને સબળાવુ છું. સમરે પુછ્યું કે બહન’ એવ પ્રાપ્તિના શ્રેષ્ઠ ઉપાય શો છે? તે કહેવાથી મનુષ્યને આ જ સૌક્યમાં પરમસુખ (મોક્ષ) શ્રી પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે? ઉત્તરમાં સમસ્ત શાસ્ત્રોત્તરે એ મા એક તાદર્પ (અરિષ્ટનેમિ) એ પોતે ઉપદેશ આપ્યો — ‘સમર’ સસારમાં મોક્ષનું સુખજ વાર્તાવિક સુખ છે પણ જે બંધા થતા ઉપાજનમાં વ્યથ અને પશુઓમાં આસક્ત થઈ રહ્યો કે તે મૂર્ખ’ મનુષ્યને તેનું વધ ચર્ચાન દત્ત નથી જેની બુધિ વિષયોમાં અસક્ત છે તેનું મન અચાનકે વેગ છે, એવા પુરુષાની ચિકિત્સા કરવી કઠિન છે અને બળધનમાં બધાએના અજાનોના મોક્ષ થયો નથી કેવે હું તમને એક (મોક્ષ)ના

મધ્યોત્તમો પરિચય આપુ છું તે સાબળેલ તમે ન્યાય પૂર્વક ધર્મિયોથી વિચારો. અનુભવ કરીને તેમનાથી જુદા થઈ જાઓ, આ દેશી વિચરતા રહો. જે વાળની પરવા ન કરે કે સત્તાન થઈ છે કે નહીં * ધર્મિયોનું વિષયોની સાથે જે કોનુદન છે એને મદારી મુક્તની ચેરે વિચરે અને દેવેન્દ્રથી જે કંઈ લોકિક પદાથીના પ્રાપ્તિ થાય તેમાં સમાન ભાર રાખો-રાખેલ ન કરે મુક્ત પુરુષ સુખી થાય છે અને મસારમાં નિર્મલ થઈને વિચરે છે, પરંતુ જેમનું ચિત્ત વિષયોમાં આસક્ત છે તેઓ કાંઈકે અને કાંઈકેની મારફત આધારનો સમઢ કરતા કે તો જ નહીં થઈ જાય છે, એ વે જેઓ નિરાસક્ત છે તેઓ જ આ સસારમાં સુખી છે આસક્ત મનુષ્યોનો તો નાશ જ થાય છે અમર તમારી શુદ્ધિ મેલુમાં લાગેલી છે તો તમારે રવજનોને મટે આવી ચિન્તા ન કરી જોઈએ કે * આ મારા વિના કેવી રીતે રહેશે? પ્રાણી સ્વયં જન્મ લે છે, સ્વયં દુષ્ટિને પ્રાપ્ત થાય છે અને સ્વયં જ સુખ દુઃખ તથા મૃત્યુને પામે છે મનુષ્ય પૂર્વ જન્મના કર્મોના અનુસાર જ ભોગ્ય વશ તથા પોતાના માર્તપિતાએ સમઢ કરેલા થઈને પ્રાપ્ત કરે છે સસારમાં જે કંઈ મળે છે તે પૂર્વજીત કર્મોના ફળ સિવાય બીજું કંઈ નથી જૂમડગના સર્વ છવે પોતાના કર્મોની સુરક્ષા થઈને જન્મમાં વિચરે છે અને વિધાતાએ તેમના પ્રારંભ પ્રમાણે જે કંઈ ભોગ નિર્મિત કરી દીધા છે તેમને પ્રાપ્ત કરે છે જે ગ્રહ જ માટીનો ભોગ, પરંતુ અને

* તીર્થ જી અદિષ્ટનેમિના સમયમાં એવો એકાવમત ફેલાયેલો હતો કે જેને પુત્ર ન હોય તેની મુક્તિ નથી તેથી સલાનોત્તમિ વરફ કરેજી જન્મ હતું મેમિપત્તુએ આ પ્રાન્તમને નિર્ણય કર્યો હતો * મદારતરવાર થઈ આજ વાવનો કલેષ કરી રહ્યા છે

* જનમતર્ક પકિત-સ્વાતંત્ર્યનું વિદેય મદાર છે મુક્ત ભાર લાવનાઓમાં એકલ, અન્યથા અસરજી આદિ લાવનાઓનું ચિત્તવન કરે છે, આ પ્રકરણમાં થઈ તેવી લાવનાઓ આજાસ મળે છે

અરિયર છે તે સ્વજનોની રક્ષા અને પોષણ કરવાનું અભિમાન
 શા માટે કરે છે ? તમે જુઓ છો અને જાણવાનો પૃથ્વી પ્રયત્ન
 પણ કરો છો તો પણ જ્યારે મોત તમારા સ્વજનને માર્યા વિના
 નથી છોડતું તો તમારી શી નાકાલ છે ? આ વાત પર પોતે વિચાર
 કરો તમારા આ સગા સબંધીઓ જીવતાં પણ રહે અને એમની
 ભરખપોષણનું કાર્ય સમાપ્ત ન થયું હોય તો પણ તમે એક દિવસ
 તેમને છોડી ચલ્યા જશો ! અથવા જ્યારે કોઈ મૃત્યુન મગીને આ
 લોકથી ચલ્યો જશે ત્યારે ત્યાં તે સુખી હશે કે દુઃખી ? તે વાત
 તમે નહિ જાણી શકો અને આ જાનનમા આવ વિચાર કરો તમે
 મરો અથવા જીવિત રહો, તમારા કુટુંબનું પ્રત્યેક મનુષ્ય પોતપોતાના
 કર્મના કળને બોમવશે-એવું સમજીને તમારે કંઈપણ સાધનમા લાગી
 જવું જોઈએ સસારમા કોણ કોણ છે ? એનો બતીપ્રકાર વિચાર
 કરી દુઃનિશ્ચય સાથે પોતાના મનને મોક્ષ માર્ગમા લમાવી દો.

‘હવે આગળની વાતપર પણ લક્ષ્ય આપો— જેને બૂધ
 તરસ કોષ લોભ, અને મોહાદિ જાવો પર રિન્ય મેગ થો છે તે
 મરત સુપ્ત પુરુષને મુક્તજ માનવો જો જો જે મોહવશ પ્રમદને
 ઠારણે જુગાર મણપાન સ્ત્રીસસર્ગ તથા મૃગયા આદિમા પ્રવૃત્ત નથી
 કરે તો તે પણ મુક્ત જ છે જે સં. યોગમુક્ત થઈ જોમા પણ
 આત્મદૃષ્ટિ જ રાખે છે તેથીને બોગ-શુદ્ધિ નથી દેખતો તેજ
 મધાર્થ મુક્ત છે જે પ્રાણીઓના જન્મ, મૃત્યુ અને કર્મોના તરફને
 વાસ્તવિક પણે જાણે છે તે પણ આ સસારમા મુક્ત જ છે જે
 હનરો અને કરોરો ગાડી અન્નમાથી એક પ્રરથ (એક રીર) ને જ
 હૃદયપૂર્તિ માટે પર્વોત સમજે છે (તેનાથી અધિક સમઢ કરવા નથી
 ઈચ્છતો) તથા અર્તવિચાર મર્દલમા પણ માત્ર પધારીપૂર્તિ જગાને
 જ પોતાને મટે જરૂરી સમજે છે, તે મુક્ત થઈ જાય છે જે અસ્પ
 લાભમાજ સત્પુટ રહે છે જેને માવાના અદ્વૃત્ત જાવો રપશી યકતા
 નથી, જેને માટે પલય અને જોયવધારી અક સમાન છે, જે રેશમી

વસ્ત્ર, પાસના કપડા, બિની કપડા અને વાઙ્મળને સમાન ભાવથી દેખે છે, સસારને પાંચ ભૌતિક સુખને કે તથા જેને મટે સુખ કુખ, લાભ-હાનિ જન્મ-પરાજન્મ, ઇચ્છા ઉદ્વેગ અને બધા ઉદ્વેગ સમાન છે તે સર્વેશ સુખન જ છે જે આ દેહને રક્ત, મગ્ન, મૂલ તથા પશુ દોષોનો ખળનો સમજે છે અને એ વાતને નથી જૂઠ્ઠો કે પડપલ્લ આપના (છગીરમા-એ) કશોયગ્નિ નો પડી જશે, વાળ ધોળા થઈ જશે, સરીર નમણુ અને સૌંદર્યહીન થઈ જશે, કમર પશુ ટાકો થઈ જશે, પુરુષાર્થ નષ્ટ થઈ જશે આપોથી દેવાઈ નહિ, કાન ગંધેરા થઈ જશે અને પ્રાણુચકિત ક્ષીણ થઈ જશે, તે પુરુષ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે કષિ, દે તા અને અસુર એ બન્ના આ લોકથી પરમેશ્વર સિધારી જવા, હૃદયગે પ્રભાવશાળી રાગબોને આ પૃથ્વી છોડી આત્મા જનુ પડધુ - આ વાતને જે હમેશાં વાં ગણે છે તે મુખત થઈ ગય છે "

—મહાભારત, શાંતિ પર્વ (ગીતા પ્રેસ) પૃ. ૧૭૮૪ ૧૧૮૮

માન્વેમા અસ્તિત્વેમિ કથા એ વાત શ્રીમદ્ ભાગવત (ગીતા પ્રેસ પૃ. ૧૩૭-૧૩૮) અને રત્ન પુરાણ (પ્રભાસપદ) થી પણ સિદ્ધ છે ઉપદ્રુક્ત સમર જન્મ અસ્તિત્વેમિના સમકાલીન રાજા જ સે છે જે સમર ચક્રવર્તીથી જુ. ૧ છે અસ્તિત્વેમિનો ઉપદેશ જૈન માન્યતાને અનુકૂળ પણ છે

કાવિયાકાકમા પ્રભાસપદના નામક સ્થાનેથી એક તામ્રપત્ર મળ્યું છે જેને પ્રિ. પ્રાણુનાથે વાંચી બતાવ્યું કે, તે બાબુલ દેશના (Babylonia) કમ્રાદ્ નેજુચદનેજરનું મેલારાવેતું છે, જેમના પૂર જે દેવાનગરના રાજ્યાધિકારી બારલીવ હનાદ સમ્રાદ્ નેજુચદનેજર તારનમા આવ્યા અને મિરનાર પર જઈ તેમને નેમ્લાય બમવાનતી વદના કરી પ્રાયોન કાગમા સુગ્ધ (સૌ ૧૨) થી થઈ નૈનો સુમેર આ દેશોમા જઈ વસ્યા હના જેમકે અજે પણ લાખો જેવી

પ્રવાસી આદિકા આગિ દેશોમા છે એથી રપ૯ છે કે તીય^૧કર
નેમિની મા વના પ્રાચીન કાળમા જ દૂર દૂર દેશોમા ફેલાઈ મધ્ય હતી

૭૦ પાર્શ્વનાથ—

૭૦ પાર્શ્વનાથ ત્રેવીમમા તીથ ક^૨ હતા એમનો જન્મ આજથી
સમયમ ૩૦૦૦ વર્ષો પૂર્વે જનારસર્મા થયો હતો તે પણ ક્ષત્રીય
રાજપુત હતા સસારી અસા ના જોઈ તે સાધુ થયા અને ધોર
તપસ્યા કરી પૂજા આત્મગુણની સર્વજ્ઞ થયા પછી સગાતાર ૭૦ વર્ષ
સુધી વિમિલ દેશોમા વિહાર કરી લોકોને આત્મોર્જનને સાચો માર્ગ
જતાડ્યો હતો પોતાના જીવનકાળમા તેમણે પૂરા સો વસંતોનું સૌરભ
જોઈ નિર્વૃત્તિ પાતી પ્રાપ્તિ કરી હતી

આધુનિક વિદ્વાનો પાર્શ્વનાથજીને ઐતિહાસિક પુરુષ માને છે^૧
તેમનું નિર્વૃત્તિ ક્ષેત્ર જ ને પણ ત્રિકાર પ્રેરણા 'પારસનાથ કિપ'ના
નામે પ્રસિદ્ધ છે જે તેમના ઐતિહાસિક પ્રગ્વ ડોવાની સાક્ષી આપી
રહેલ છે તેમના સમયમા જનેના એક સ્તૂપના અવશેષો મધુગામા પ્રાપ્ત
થયા છે 'મૌર્ય સ્તૂપ વળા ક્ષેત્રમા સખ્યુ છે કે ને સ્તૂપ દેવાએ
બનાવ્યો હતો સ્તૂપ દેવ કૈલીની કળા નહ અને મૌર્ય રાજાઓના
કાળથી બહુ પહેલા પ્રસ્થિત હતી^૨

૭૦ મહાવીર

૭૦ પાર્શ્વનાથના નિર્વૃત્તિથી ૨૫૦ વર્ષ પછી ક્ષત્રિયકુડનામક
મિહારના વૃજિ-મણ-રાજવંશીય નગરમા ૭૦ મહાવીરનો જન્મ
થયો હતો તેમના પિતાનું નામ સિધાર્થ અને માતાનું નામ ત્રિશ
લા- પ્રિયકારિણી હતું કુમાર મહાવીરે ગાંધ્ય કામથી જ પોતાની
વૈરાગ્યવૃત્તિ વીરતા અને વિદ્વનો પરિચય લોકોને આપ્યો હતો

૧ અદિ સ્થા ૧૪૫ નો ૭૦ પાર્શ્વનાથ વિશેષાક સ્તુત્રો

૨ 'ત્રિમી અભિનંદન-ત્રય પૃષ્ઠ ૨૭૬

તેમના સમવયમાં આગતમાં નાના ધર્મારે દિસા ચાલી રહી હતી સીએ
 અને શુદ્ધોનુ દમન નિર્મમતાપૂર્વક કરવામાં આવતું હતું આથી બધકર
 રિશ્તિને બં મહાવીરનું કોમળ હૃદય ઝાંખી ન રહ્યું તેમણે બર
 જવાનીમાં માત્ર ત્રાસ વર્ષની અવધ્યામાં રાજ્ય વૈભવને ડોરવી
 વનનો માગ લીધેલ જે માગ પર જપમરેવ ચાલ્યા હતા તેમ ત્યાગ
 માગનું અવસળન મહાવીરે પણ લીધું અમળું સાધુ બની તેમણે
 સમાતાર ૧૨ વય સુધી ધેર તપશ્ચરણ કર્યું છેવટે તેમનો પરિશ્રમ
 સફળ નીવડ્યો તેમને આત્મ સાક્ષાત્કાર થયો તેઓ સ્વચ્છ, સર્વદેશી
 જનમુક્ત પરમાત્મચાના અધિકારી થયા ત્રિશ્વગુરુ બની તેમણે ત્રીસ
 વર્ષ સુધી ભારતના વિભિન્ન ભાગોમાં ધમજી કરી અહિંસા ધર્મનો પ્રચાર
 કર્યો-સોને સમજાવો પાઠ શીખવ્યો બં મહાવીરના પ્રભાવશાળી
 હૃદયને અને ચારિત્ર્યનું સ્વચ્છ હૃદય એ ધીરકુલ કે લોકોએ પણ
 દત્તવા અને સુરાપાન આદિ જપન્ન હત્યો છેડી દીધા, નેથી તેમના
 જીવન સુખી બન્યા અને જન સાધારણને સાતિ યગી સથે જ
 ધર્મ તત્ત્વને ઝોળખી લોકોએ સ્વીકાર્યું કે સત્ત્વ આત્મ ઝો સમાન
 છે-સોને સ્વામોદાર કરવાનો અધિકાર છે એને સી રૈત્ત્વ શુદ્ધ,
 આદિ બધા પગલ માનવોને માનવોચિત્ત અધિકારોના હૃદયભોગનો
 સુઅવસર જીવનમાં મળ્યો લોકો જીવ-નીચતા મનાવી બે ભારને
 બૂધી ગયા બં મહાવીરના શિષ્ય સમુદાયમાં જધી જ જાનિઓ
 અને વર્મોના સંક્રાંતિ સમિતિ હતા તેમણે નાખેલા સુદ અહિંસાના
 પાપને આધારે જન્મિત જૈન ધર્મ ફરીથી સુસમર્થિત થઈ પૂવવા-
 શકવા માડ્યો

જૈનાચારનો મૂળાધાર અહિંસા

પ્રત્યેક વયના જે અગ દોષ છે (૧) ન્યાયાર અને (૨) વિચાર
 જૈનધર્મના આચારનો મૂળાધાર અહિંસા અને વિચારનું મૂળ
 અનેશવત્ત છે જૈન ધર્મે અહિંસાને માત્ર આચાર નિવન

મા યો દોષ એમ પણ નથી તે તો જીવની સ્વાભાવિક સ્થિતિ છે
 અધુનિક વિજ્ઞાનજ્ઞતા પણ માનવ પ્રકૃતિને શાંતિપ્રિય સિદ્ધ કરે છે
 લોકનું પુરાતત્વ પણ એજ સાક્ષી આપે છે મિત્ર, બાબુન અને
 મે ર્નિ-જોડે ડોના પુરાતત્વમાં સર્વપ્રાચીન સ્તર પર કેાઇ પણ રાક્ષ
 અથવા તો અમ્મ એવું નહીં મળ્યું કે જેની સિદ્ધ થાય કે આદિ
 માનવ હિંસા કરેતો હતો મનુષ્યની સ્વાભાવિક શારીરિક-ગદાન અને
 પરપરા એજ બતાવે છે કે મનુષ્ય અહિંસક પ્રાણી છે એનો આકાર
 ફળ અને શાકભાજી રસો છે જૈન તીર્થ કરોએ એટલા જ માટે માનવીય
 જીવન વ્યવહારને અહિંસા પર આધારિત કર્યો માનવ આપણા જેવા
 આત્માને સર્વ પ્રાણીને મા બુદ્ધિ એજ કારણ છે કે અહિંસામાં
 જગતના સમસ્ત પ્રાણીઓનું સંરક્ષણ કરવાનું સમર્થ-તત્વ
 રહેતું છે વિશ્વના ઇતિહાસમાં અહિંસા-ત વચ્ચેના આદિ ઉપદેશો
 અને પ્રચારક જૈન તીર્થ કરો જ છે - આ વાત સમસ્ત દેશોના મહાન
 નરવૈજ્ઞાનોએ સ્વીકારી છે નિરસદેહ અહિંસાનો તક સિદ્ધ વિશ્વેષણ
 અને સંપૂર્ણ વિચાર જેણે જૈન ધર્મમાં કર્યો છે તેણે અન્યત્ર નથી
 મળતો મહાત્મા ગાંધીએ આ વાતનો સ્વીકાર કર્યો અને અહિંસાને
 જીવન પ્રત્યેક ક્ષેત્રમાં સાધક કરી નાંખ્યું જૈનકવિ શ્રી રાયચંદ્રજી
 ચંદ્રાવધાની પાસેથી તેમણે અહિંસાની રહસ્યમયી શક્તિનું જ્ઞાન કયું
 હતું વાસ્તવમાં માનવ અને પણ પક્ષી માત્ર જ નહિ પરંતુ વનસ્પતિ,
 જંગ, વાયુ આદિમાં રહેલા જીવોની રક્ષા કરવાની શિક્ષા પણ જૈન
 ધર્મ આપે છે જૈન ધર્મની આ શિક્ષા માનવને કાપર નહિ પણ
 વીર બનાવે છે કમકે હુલા વીરેનું જૂરણ છે તે હુલામય વીરતા
 જીવનમંત્રને અમલ બનાવે છે- માનવમ આત્માના વીર્યગુણનો પ્રકાશ
 ફેલાવી તેને સાચો હૃત્વીય બનાવે છે પાનાના ધન અને ફેલની
 રક્ષા માટે અવધીએ દંડ કરવામાં આવેલા આક્રમણોનું પ્રતિકાર
 કરવામાં જૈન વીરોએ રાક્ષ મહત્ત્વ કરી હૃત્વીર-તેજ પણ પ્રગટ કયું
 છે ઇતિહાસ આ વાતને આપો છે વર્તમાન સત્વાચક યુગમાં જૈનોએ

પોતાની સપ્નાના અનુપાતથી કદ વધારે પ્રમાણમાં બામ લઈ
અહિંસાની શક્તિને મૂર્તિમાન ગણાવી દીધી છે. અહિંસા સત્યાગ્રહની
જ ભાગત રંગત થયો અને હાલમાંજ અહિંસાશક્તિનો જ પ્રભાવ
જોવા મળ્યો. કેન્દ્ર સુરકારે પ્રેમપૂર્વક પાડીચરી-પ્રદેશનું ઠાસન
ભારતના અધિકારમાં આપી દીધું. આ જાણી વાતો પરથી એ સાર
નીકળે છે કે જોનારી અહિંસા કાવરોની નહિ પરંતુ સાચા ધરેની
અહિંસા પ્રેમ મહાવીરનો આસ્વર્ણ્ય-સિદ્ધાંત છે. 'જેકામ્મે સુરા
તે ધમ્મે સુરા' અહિંસા પર જ દરી રહેલું છે અને ઇવતો રહેશે.
વિષયના સમગ્ર પ્રમુખ વિચારો અહિંસાની શક્તિના અભાગને
માનવા લાગ્યા છે. આ યુગમાં જૈન ધર્મનો એ મહાન વિજય છે
જૈન શૂદ્રસ્થાપ્યાર—

પ્રત્યેક જૈન શૂદ્રસ્થ ત્રણ પ્રકાર એટલે માસ મળ્યા અને
મધનો ત્યાગ કરે છે. રાત્રે બોજન નથી કરતા અને પાણી મળ્યો
પીએ છે. જીનનમાં ત્ર્યુષ્ણ રૂપથી અહિંસા, સત્ય, અમૌય, બ્રહ્મચર્ય
અને પરિવ્રજ પ્રમણરૂપ પાંચ અભ્યુત્તેજ પાવન કરીને આદ્ય
નામરિક બને છે. એનું પાલન કરી વિના કોઈ જૈન કહી શકાતો
નથી. 'રેક નામરિક' ને આપણા પર-પોતાની અનંત આત્મશક્તિ
પર વિશ્વાસ લાવી રૂપક્રાંત મૂલ્યગ્રસ્થોને પારખ કરે છે, તેજ આપણ
અને બીજાનું (પરકાનું) આત્મકલ્યાણ કરે છે. તેના સામે પંચ
પન્થેશિઓ-એટલે (૧) અહંત્વ (૨) સિદ્ધ (૩) આચાર (૪) હિંસાચાર
અને (૫) સત્ત સકુને આદ્ય રહે છે. તે તેમના ગુણને પોતાનામાં
વિકસાવવા માટે સર્વાંશ લીધીને ધ્યાન કરે છે. ધ્યાનની રિધરતા
માટે તે 'શ્વમેકાર મત્ર' નો સહારો લે છે, જે આ પ્રમાણે છે—

જમો અરિહત્તાર્ણ, જમો સિદ્ધાણ, જમો આરિયાણ ।

જમો રત્નમાયાણ, જમો હોણ સચ્ચસાટ્ટણ ॥

અર્થાત્—અહંતોને નમસ્કાર દો, સિદ્ધોને નમસ્કાર દો,

આચાર્યોને નમસ્કાર હો, ઉપાધ્યાયોને નમસ્કાર હો તથા લોકના
સર્વ સાધુઓને નમસ્કાર હો

આ મહામત્રની મહાનતાપર ખ્યાત આપી મુમુક્ષુ પેતાના
હૃદયને વિશાળ, ઉદાર અને વીર બનાવી લે છે તેને પેતાના પ્રકૃ
ધોર્થને વ્યક્ત કરવાની શ્રેષ્ઠતા મળે છે, કેમકે આદર્શ વિચારોનો
પ્રભાવ જરૂર પડે છે જિન મંદિરમાં જિન મૂર્તિના નિમિત્તથી તે
તીર્થ કરોના અરિષ્ટને રમણ કરે છે અને તેમના ચાત મુદ્રા અને
દેના જોઈ તે પેલે આત્મ સંજોડ (Auto suggestion) પામે
છે કે એમિતુ તેનું દૈનિક જીવન ચાલે અને દેનાથી જોડાયેલું
રહે છે તેનામાં સમતા બાળ જાગૃત રોય છે—તે સૌ જીવોને આપણા
જેવા સમજી બધાની સાથે સમાનતાનો વ્યવહાર કરે છે પોતે ન્યાયથી
મેળવેલા બન્યો જીવિત રહે છે અને જીવનને જીવતા દેવામાં સહાયક
થાય છે દિવસમાં સાતવિંશત બોજન કરે છે, પાણી ગળીને પીએ છે
કમાણીનું ચતુર્થાંશ આહાર, ઔષધિ, શાન અને અભયદાનમાં ખર્ચ
છે જૈન શૂદ્રસૌ પશુઓ માટે પણ ચિકિત્સાસથો બનાવવાં છે
સાજના ફરી સામાયિક કરે છે જુમાર, ચોરી, ચિકાર, વેશ્યા
આદિના વ્યસનોથી દૂર રહે છે બધા બહેતા-સખેલા અને સ્વાખ્યાય
શીવ હોય છે એટલે જ જૈનો આદર્શ નાગરિક જીવનમાં આવે છે
આ જૈન શૂદ્રચાત્રની વિશેષતા છે

અનેકાન્તવાદ—

તત્ત્વ જ્ઞાનના ક્ષેત્રમાં જૈન ધર્મદર્શના આગેવી અનેકાંત સિદ્ધાંતની
પુણ અમૂળપૂર્વ અત અદ્વિતીય છે આ મનુષ્યોના હૃદયને વિશાળ
અને દૃષ્ટિને નિર્મળ કરી વિષમતા અને વિદેષને નષ્ટ કરે છે પરંપર
અસહમત જેવા દેખાતા તથ્યોનું સમન્વય કરાવવા માટે અનેકાંત
અચૂક છે કેમકે વસ્તુ અથવા મનનું સાચું રસપ્રદ જાણવા માટે
બધી જ દૃષ્ટિએ વિચાર કરી સાવની પ્રાપ્તિ કરી જરી આ સિદ્ધાંતની

વિરોધના છે પરંપર વિરોધી જે વિધાનોભાષી પ્રત્યેક વિધાનમા રહેતા સત્યના અશને જતાવી તેમનું સમન્વય કરાવી દેવા જેવી કઠિન સમસ્યાનો કદાચ માત્ર અનેકાંત વડે જ ચર્ચ શકે છે એનું તાર્કિક વિવેચન થયું હોય છે, પણ સમજવા માટે કઠિન નથી સામાન્ય રીતે એક વ્યક્તિને કોઈ કહેશે કે, તે બાપ પણ છે અને બેગ પણ છે તો તે સદી પડશે પરંતુ તેને અનેકાંતની અપેક્ષા ફૂલ પધ્ધતિથી સમજાવવામાં આવે તો તે સ્વીકારી લેશે કે, પોતાના પિતાની અપેક્ષા તે પુત્ર છે અને ચોનાના પુત્રની અપેક્ષા પિતા છે તેના વ્યક્તિત્વમાં દેખાતાં જે વિરોધી જેવા ગુણ અપેક્ષાર્થી સત્ય સિધ્ધ થાય છે અનેકાંત તરફ તેમના સત્ય સ્વરૂપને જતાવી સમન્વય દષ્ટિ આપે છે આ સિધ્ધાનના અનુસાર મુખ્યત્વે સાત પ્રકારના દર્શકોણથી કોઈપણ તાર્કિક પ્રશ્નના સમાધાન કરવાની પધ્ધતિને 'સાધ્યમનય પ્રધાન સ્વાદ્યા સિધ્ધાત' કહે છે એ સિધ્ધાનના કારણે કોઈપણ વિચારધારને વિવેચનાત્મક રીતિથી સમજી સેવાની સહિષ્ણુતા અને તેમાં રહેલા સ્પષ્ટાશને ગ્રહણ કરવાની તૃપ્તિના જૈન ધર્મના અનુયાયીઓમાં આજે પણ વિદ્યમાન છે અમેરિકાના વિદ્વાન પ્રો. ડૉ. બ્રહ્મ વિજેરે સ્વાદ્યા સિધ્ધાતને વિશ્વશાંતિ માટે પરમાવશ્યક જતાવે છે અને કહે છે કે જૈનો અદિત્તા સિવાય અનેકાંતનો પણ પ્રચાર કરે

જૈન તરવડાનું—

જૈન તરવડાનું સીધું સરળ વિશ્વાસસિદ્ધ છે સાધારણ વ્યક્તિ પણ તેને સમજી શકે છે અને વિદ્વાન તેના અધ્યયનમાં આખું જીવન માગી શકે છે, એટલું સરળ અને મહાન પણ છે જૈન ધર્મ માત્ર છે કે, વિશ્વમાં જે દ્રવ્ય (૧) જીવ-ચેતન અને (૨) અજીવ-અજીવ મુખ્ય છે એ બંને દ્રવ્યોને એક બાજક પણ પોતાની આજે મોજુદ દેખી શકે છે વિદ્વાન લોકો જૈન સાંપ્રદાય અધ્યયન કરે તો જાણશે

૩, એ જ ને દ્રવ્ય અનાદિ છે, એમને કાષ્ટએ ઉત્પન્ન ક્યાં નથી અને એમને કાષ્ટ દિવસ નાશ પણ થતો નથી જેમા નાશવા અને રેખવાનો ચેતનભાવ મોજીદ રહે છે તે જીવ છે અને જે અચેતન છે-જડ છે તે અજીવ છે અનુષ્ય, ઘોડા, હાથી, કાઠી વિગેરે ચેતન-જીવ છે અને રેલ, મેજ, પુરણી, હવાઈ જહાજ વિગેરે અજીવ છે આ જ ને દ્રવ્યો પોતાના સ્વભાવને કાર્ણ વખત નથી છોડતા જીવ પોતે પોતાના કમોનો કતા અને ભે કતા છે-તે સ્વાધીન છે, કાષ્ટને આધીન નથી આત્મસ્વાત્ત્વ તેનો સ્વાભાવિક ગુણ છે, પરંતુ જીવના ગુણોથી અજીવના ગુણો જુદા અને વિરોધી છે, એજ કારણ છે કે, જીવનો સમય અનાદિ કાળથી અજીવની સમયે હોવાથી જીવના ગુણોનો પૂર્ણ વિકાસ નથી થતો તે અપ્રગટ રહે છે આ અનાદિ સમયના કાલે જ જીવને સસારની મતિઓમાં જટકવું પડે છે અને અગાન-કુખ કલેશ આદિ કોરોના વચીજૂત થવું પડે છે તે જેવું બીજા વાવે છે તેવું જા બોમવે છે જડના સયોગથી તે શરીરના મોહમા ફસાય છે અને ઇચ્છાઓના શિકાર થાય છે

કર્મ સિદ્ધાંત —

જેન કર્મ સિદ્ધાંત જીવની સસાર-મથનની દશાનુ કીક શાન કરાવે છે તેનોની હદિમા 'કર્મ' તે માત્ર મન વચન-કાયાની ક્રિયા જ નથી, તે એક તાત્ત્વિક-સત્ય (Reality) છે ત્યારે જીવ ઇચ્છાઓને વચીજૂત થાય છે ત્યારે તેનામાં મનોયોગથી ઉત્તેજનાની લહેર (Mental Sensation) ફેલી જાય છે, જેના લીધે મનના વિચાર-કણો (Molecules) માં યોગક્રિયા (Mental Vibration) થાય છે તે મનોયોગના અનુષ્ઠાન વચન વર્મણોઓ (Vocal Molecules) નો પ્રયોગ અને શરીરની ક્રિયા થાય છે જે આ યોગ ક્રિયા હિસાબે પાપકર્મ હોય છે તો અશુભ કર્મોનું આભવ અને જાપ કરાવે છે અને હદિમિત્ત તે હયા લામા આદિ પ્રુપ્પાપ હોય છે

તો સુખ કમોતે જમાવે છે આ કર્મ એક પ્રાર્થના સુખ પુરુષ
(Matter) દેખ છે, જેમાં સુખ દુઃખ આપણા કમરૂપ સ્વરૂપ
રક્તિ મોજી, છે મન-વચન-કાલની ચેત્ત ક્રિયાના અદરે આ
કર્મ-પુરુષ જહાનથી જે ચાલ જીતી સાથે અમુક સમય (કાલ-
વિશેષ) માટે જ પાર્થ જાય છે અને કિંવદા આથી સુખ દુઃખ
પ્રારંભ બને છે સવરને અજ્ઞાત કરી-કંઠાનો નિરોધ કરી આ
જીવ કર્મ-વર્મણ બોના મામને રેલી દે છે, અને પછી તપ જેવું
ખ્યાનના અધ્યે સચિત કમોતી નિર્જરા કરી દે છે કર્મ નિર્જરા
અમાર થયા પછી જીવ સરીર અને તેના દુ ખેતી મુક્ત થઈ જાય
છે આ પ્રમાણે જૈન કર્મ સિંચાત આધ્યાત્મિક વિદ્યાનૈયી (Advanta-
ge system) પર આધારિત એક તાર્કિક તત્ત્વ છે અને જૈન
ધર્મોતી મા બતાવી વિલક્ષણ (જી. પ્રકારનો) છે તે સંજ્ઞા દે
કે સંસાર બંધનથી મુક્ત થવા માટે કાલ દેખ મોહ, માયા બદ
કોરેનો ત્યાગ કરો અને અદિર્નિત સમતા અને સંતોષમણ
જીવન-બંધ હાર બનાવવાની ડોંચણ કરો, જેથી વીનરામમાત્ર જામી
થાય અને દરેક જાન, આનંદ તથા વીરું મુજ્જ વિકસિત થઈ જાય
આ સુદપુરુષ છે-સાચો શ્રમ છે અને એજ ધર્મ છે આ પ્રમા
સર્વ અતિમ રૂણ મોહ છે એટલે પ્રત્યેક જીવ પોતે જાના સારા
ફલોથી આત્મોન્નતિ કરતો થઈ મેક્ષને પામી સે કે તેને કોઈ
બાળની રૂપાની આવશ્યકતા નથી-જૈન ધર્મના આ દૈશ્ય કથન
છે એ કારણે જ કમવાને જૈન ધર્મના એક વિગત આપ
વામાં આવેલ છે કમોતી મુક્ત વિવેચના જૈનશ્રી કમવનથી
જ જણાય તેમ છે

અ-કર્તૃત્વવાદ —

જૈન ધર્મ અકર્તૃત્વવાદને માને છે, કોઈ જીવ
જીવન ને અનિમ બેલ 'કૃતિ' છે તે જાણે

કરવાનું કોઈ છે એટલે જોનો ખાતે છે કે કોઈ ઇશ્વર અથવા
 દેવી-દેવતાઓ મનુષ્યને મુક્તિ નથી આપતાં અને ન જ કોઈએ
 આ જગતની ઉત્પત્તિ—રચના કરી છે આ પ્રમાણે જોનું ધર્મમાં
 પરમેશ્વર પરમપદના બોધક છે—તે એક આદર્શ માત્ર છે—તે
 સૃષ્ટિના નિર્માતા અથવા સૃષ્ટિ નિષ્પાત્ર નથી મેલ્ક પામેથી
 સસારી જીવ જ પરમેશ્વરના પરમપદને જામી લે છે—એવી જોન
 ધર્મની જ માન્યતા છે જે માનવને સ્વાસ્થ્યથી અને સમૃદ્ધતા
 બનાવે છે જીવની અત્મોન્નતિ—સુખ પ્રમતિનું માત્ર સમ્પ્રદાન
 ઉપાય પણ જોન ધર્મોમાં બતાવ્યો છે, જે “ચૌદ મુશ્વરદાન” ના
 નામથી કહેવાય છે કોઈપણ પાણી આ આત્મોન્નતિના પવિત્ર મામ
 પર ચાલવા મારે સ્વતંત્ર છે

અ સૃષ્ટિ અને સાહિત્ય—

જોન સૃષ્ટિનો ઇતિહાસ અત્યંત મૌરવસાળી છે તેનો આધાર
 અકિંસા છે અને તેનો પ્રકાશ આધ્યાત્મિકતાની સાથે જીવનના પ્રત્યેક
 ક્ષેત્રમાં વ્યાપ્ત છે એજ કારણ છે કે, જોન સૃષ્ટિએ જોનોને પ્રત્યેક
 ક્ષેત્રમાં આમળ વધાર્યા છે સાહિત્ય-કલા વિચાર વિજ્ઞાન આદિ બધા
 સાવજનિક સર્જનોમાં જોનોની રૂતિઓ મહત્તી અને મૌલિક રહી છે
 સાહિત્યને જુઓ તો અપાર સામર જ દોની રહ્યો છે જેમાં તત્ત્વ
 જ્ઞાન, ધર્મ—પુરાણ કથા, નાટક, કાવ્ય, વ્યાકરણ, કોષ, ન્યૌતિય,
 ઇતિહાસ, ઇતિહાસ, ખગોલ આદિ બધા વિષયોના રત્નો ચમકી
 રહ્યા છે જોન સાહિત્યકારોએ પેલાના લેખન વડે એવી અશૂનપૂર્વ
 ચમત્કારિક રચનાઓ કરી છે કે, જેથી સાહિત્ય સર્જકની ટોચ પર
 જઈ બેઠું છે અને ખૂબી એ છે કે, તેઓ એક બાજા સુરી સીમિત
 ન રહ્યા જોન સાહિત્યકારોએ સંકૃત, પ્રાકૃત, અપભ્રંશ, રાજસ્થાની,
 ગુજરાતી કિંતુ કન્નડ તામિલ આદિ ભાષાઓને એવું જીવન
 આપ્યું છે કે જે ચિત્રકાળ સુધી અમિટ છે કાલ સને ૧૯૫૩ માં

કશિકે ભારતમયી 'ભૂતપુત્ર' નામનો મધ્ય મળી આવ્યો છે જે અદ્ભુત અને અપૂર્વ છે-તે એક મધ્યમાન વિશ્વવૃત્ત સપ્તર્ષી યાત્રા ભરેલું છે વિદ્યાને તેના અધ્યયનમાં લાગેલા છે નિસદેહ સહિયના સર્જન, સંરક્ષણ અને પ્રચાર કાલમાં જૈન સમાજ અગ્રગણ્ય રહ્યો છે ભારતની મહાનુ રચનાઓને જૈન ભગવોમાં સુરક્ષિત રાખવામાં આવી છે જેમપ્રમેર, ખમાન, નાગેર આદિના ભગવો તેના સાક્ષી છે જે ભગવોમાં ત્રોસ લાખથી વધુ હસ્તલિખિત મયો મોજી છે હાલમાં સામાન્ય વિજ્ઞાનકર્મી જીએ થોડાક હસ્તલિખિત હોતરી મયો શાસ્ત્રપતિ પી રાજે દ્વારા મુને દેખાડ્યા તો તેઓ આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા સન ૧૯૫૬ માં જ ભારતીય પ્રાચ્ય વિદ્યા પરિષદના અધિવેશન પ્રસંગે અમલતારના દાર્જિન હોલમાં જે સંવિદ્ય અને કળાનું પ્રદર્શન થયું હતું તેમાં જૈનોના હસ્તલિખિત મયોને જોઈ સોમ મુગ્ધ થઈ મયા હતા ભારતની તે અમુલ્ય નિધિ છે હતિદાસ મારે 'પ્રેસિડેન્ટ પર્' જેવા અનેક મયો લેખસમ્પદ છે

જૈન કળા—

જૈન ધર્મનું પ્રધાન સદ્ય જીવોનો સંહાર કરવાનો છે, અથવા એમ કહો કે, જીવોદાર માટે કરેલા સત્ત્વ પ્રવર્તનોનું નામ જ જૈન ધર્મ છે એ જ કાલજી છે કે, કળાની પરિમાણ જે 'સર્વવ્યવસ્થા સુદર કરવામાં આવે છે તે જૈન કળામાં સુપરિત થાય છે નિસદેહ ભારતીય કળામાં જૈન કળાનું પોતાનું વિશેષ સ્થાન છે જૈનોની મૂર્તિલક્ષણ અને રચાપદ્ય કળા, તદ્દલજી કળા અને ચિત્ર કળા તથા અન્ય બધી કળાએ સુર રે વધતી સાથે-સાથે સાવના દલન કરાવવાની પ્રેરણામાં પદ્મપૂર્ણ અને જીવેનું કલ્યાણ કરવામાં સાધક છે જૈન ધર્મ નિગ્ગતિપ્રધાન ધર્મ છે, એટલે જ પ્રાગભયો માડી આજમુત્રી તેના મૂર્તિલિખનમાં માત્ર એક વીનરામ ભાવના જ દર્શન થાય છે બસ નહ અથવા મૌર્ત્યકામની અમર તો કુટાનકાળ

જૈન પ્રતિમાઓને જ્યો અને તુનના કરો તો આજે પણ જૈન પ્રતિમા
ઓથી તે પણ કરીને મળતી આવે છે તીમ કરોની મૂર્તિએ ને તેમના
ચિન્હોથી ઓળખવામાં આવે છે બન તે ખગાસન હેમ અથવા
તો પદાસન હોય

જૈનોના સિદ્ધકળા જેવી સત્ય, સુન્દર અને સિવરૂપ મને મેં છે
ઠીક તેવી જ તેમની સ્થાપત્યકળા છે તે પણ અનુપમ અને સ્તુતિ
■ દક્ષિણમાં મૈસૂર રાજાના અનગત હલેરિક અથવા અવધુમેસ
ગોસના જિનમ દિરો અને ઉત્તરમાં આમૂ પર્વત પર હેતવાડાના જૈન
મ દિરો જૈન રેખવની ગોરવગાયા અને બાગતના સાસ્ત્રિક અબ્બુ
દયની કયા આજે પણ વિચને સબળાવી રહ્યા છે ધરાનળથી ૮૦
કુ' જોયાર્ધ પર નિખનળથી ટાલ્ય સુધી સરન નકશી અને સમવટથી
સુગોળિત છે જૈન સ્થાપત્યકળાના સમગ્ર ધર્મા કેય ક્ષાત્રિ, ગ્યુરિનો
(Guarenol) એ પોતાના પુસ્તક ('La' Religioni Jaina')
માં લખ્યું છે કે "દેશીયકરોને સ્થાપત્યકળાના ક્ષેત્રમાં જૈનોએ ઊંચી
પૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરી છે કે બાએજ કેઈ તેમની સરખામણી કરી સહે" "
ભારતના પુરાતત્ત્વમાં સૌથી પ્રાચીન ઉદ્દેશ તે જૈન સ્તૂપનો છે કે
જે મયુગમાં બ૦ પાંચ ગણના સમયમાં બન્ધુ હતું, અને હવળા
પદ્ધતિનું બનેલું મનાવું હતું

ગુજરાતના સુપ્રસિદ્ધ ચિત્રકાર શ્રી રાવજનુ કથન છે કે "ભારતીય
કળાનો અબ્બાસી જૈન ધર્મના અખમની જરાપણ ઉદ્ધા નથી કરી
સકતો મને તો જૈનધર્મ કળાનો મહાન આશ્રયતા, ઉદ્ધારક અને
મરણક મનુષ્ય પડે છે" આજે પણ જૈન સ્થાપત્યકળાના સ્તુતિ
નમૂનાઓ સુદેવખડના ખજુ હો, રૂવમ્ આદિના પુગતત્વમાં
સખનકે અને અદ્વાદાબાદના સમદાસચોખા ગગલિયરના પ્રસિદ્ધ પદ્મ ડી
કિ લામા, બોર્ગરસામાં ઉર્વાગરિ-ખ ડગરિની ગુફાઓમાં, દક્ષિણના
લિરુમસય અને સિત્તનરામલના ગુફાદિરોમાં રાજસ્થાનમાં રાજકપુર,
બાનુમદ અને ચિતોડના મદિરો અને કીર્તિસ્થભોમાં, ગુજરાતમાં

મિત્રનાર અને આજુના ારિયા તથા અ ય અનેક રથાનોપર મળી
રતા છે જે વૈનકજાની અદિતીપત્નિને સિદ્ધ કરે છે અવલુને-નગોલમા
મત્તારન કુટ કાંચી એક અષ્ટ પાલુની વિશાળકાચ મૂર્તિ વિથના
આવયોમા એક છે આજુના જે વાકાઓમા જ કળાનુ મુખાનનાં
માનવને રક્ષામા મૂકી દે છે કે શુ તે દેવ-કિન્નરોની રૂતિ છે

જૈન તીર્થ અને પર્વ—

૧/૧ સમજોએ પર્વતશ્રુતો અને હપતયકાઓમા પ્રકૃતિના રમ્ય
અથાનોને પોતાની તપસ્યા અને ધ્યાનથી પાવનપૂજા જનાવી રીધા
હે—જે અથાનો અતિરાષ્ટ્ર પૂર્ણ પ્રેરણાપ્રદ તીર્થ જની મયા છે તીર્થ
કરોના મર્મ-જ મ-તપ-સાન અને નિર્વાણ કલ્યાણક-અથાન તીથ
મનાય છે મેહરથાન મિદ્ધેત્ર કહેવાય છે, એમના સિવાય તે રથાનો
પણ તીર્થ મનાય છે કે જ્યાં ઠોઠ સાધુએ હપસમ સંકન કરી
મોની નિર્જરા કરી હોય અથવા જ્યાં અદ્વિત કળામય મંદિર અને
મૂર્તિ હોય આ તીર્થોમા જૈનોનું આત્મીય કૈવાસ પર્વત છે જ્યા
નપમદ્વે તપ કષ્ટ અને મોહ મુખ પામ્યા ત્યા જરત અકવર્તીએ
૭૨ જિનમંદિર જના યા હતા કાળની વિભનામાં આજે તે તીર્થ
અગમ્ય થન રહ્યું છે એમ તો જૈનોના તીર્થ મમલ જારનમા
જનાયેલા છે, પરંતુ તેમા બહુ પ્રસિદ્ધ તીર્થો નિમ્નપ્રકારે છે —

(૧) સુમ્મેદ શિખર — (પારસનાથ દિન) મિહરના હજારી
મામ જિહામા છે જ્યાંથી વીમ તીર્થ કરો અને અગણિત મુનિઓ
મુખ યયા છે આ જૈનોનું સાધન તીર્થ છે એવી જ રીતે અયોધ્યા
સાધન નગર છે જ્યાં અનેક તીર્થ કરોના મર્મ-જ-મ આદિક વાણુદો
યયા છે

(૨) પાવાપુર — નિહારમા બીજું પ્રધાનતીર્થ જ. મહાવીરની
નિર્વાણ જ્ઞામિ પાવા છે અહીંનું જલમંદિર બહુ રમણીય છે

(૩) રાજગિરિ — પાવાપુરના નજીક આ પવ્યશૈલ પર્વત

અનરિયન છે એ સિવાય અપાપુર, મહારમિતિ વિગેરે અને
તીથો ગિદારમા બીજા છે

(૪) ખડગિરિ-ઉદયગિરિ — એરિસામા જૈનોનું પ્રાચીન
અતિશય પૂજ્ય તીર્થ છે

(૫) ઉત્તર પ્રદેશમા અથોધ્યા, પ્રયાગ, બનારસ, શાનસ્તી,
હસ્તિનાપુર, કમ્પિયા, મથુરા, શોરીપુર આદિ પ્રસિદ્ધ જૈન
તીથો છે

(૬) રાજસ્થાનમા આણુ, મહાવીરજી (જયપુર), દેશરિયા
નાથ-કંડપલ્લવેન (ઉદયપુર) આદિ પ્રસિદ્ધ તીથો છે

(૭) મધ્યમારતમા-ઉજ્જૈન, ઊનપાવાગિરિ, મિન્દવર
કૂદ આદિ છે

(૮) દ્રુવર પ્રાંતમા-પાનાગન, ગજપથ, કુથવગિરિ,
માગીતુગી, બાહુમવિ આદિ તીથો છે

(૯) ગુજરાતમા-પાલીતાણા શાનુજય, ગિરનાર, તારંગા
આદિ પ્રમુખ તીથો છે

(૧૦) મધ્યપ્રદેશમા-અરેરી, દોણગિરિ, અતરીક્ષ-
પાર્થનાથ, પપોરાજી, નૈનાગિરિ આદિ અનેક તીથો છે

(૧૧) સુર દક્ષિણમા મવજીએવમેવ, વેખર, કારકલ,
મૂડબદ્રી, હુમચા, હલેવિંડ આદિ અનેક દર્શનીય તીથો છે

પર્વ —

જૈનોના પવો અને તહેવાર ધાર્મિક અને ઐતિહાસિક છે
ખ- પ્રથમ પછી જ્યારે સૂર્યન અને નિર્માણનું કાર્ય પ્રારંભ થયું
ત્યારે માનવતા પૂર્વજે ધર્મોપાધનાનું અનુગમન કર્યું, જે પશુપિંચ-
પર્વ કહેવાય, એને દરાસાક્ષણિક-પર્વ પણ કહે છે આ પર્વ બાદ
આસના શુદ્ધ પક્ષમા પાચમથી પુનમ સુધી રાજવાય છે એમા યત

અને ઉપવાસાદિ ધાર્મિક ક્રિયાઓ અને ઉત્સવો કરવામાં આવે છે એની અદ્ય ન મુખ્યે દશમી અને અનંત ચતુર્દશીના તો વધુ જાણી જાણ છે, એના અંતમાં ફરમાવણી-પર્વ (The Day of Universal Forgiveness) આશ્વિન પ્રતિપદા (આશ્વિ ૧૬ ૧) ને મનાવવામાં આવે છે જેમાં કરેલા પાપો અને દુશેની આસોત્કા અને પ્રતિક્ષમણ કરવામાં આવે છે અને સોધી હમા કરવા-કરવાવામાં છે- ચિત્તશુદ્ધિ અને પારમ્પરિ-સીદ્ધાન્તો આ મુતર તરેવર છે અં વિશ્વ જૈન મિલન દ્વારા જ્યારે આ પર્વ પહેલ-વહેલુ જર્મનીના બેંગ્લોડેસનર્મ નમરમાં ઉજવવામાં આવ્યું ત્યારે સોશી જડુ પ્રજાવિન થયા અને કહેવામાં આવ્યું કે, સમન પૂરોવામાં વધુ આ (પર્વ) ઉજવાવડું જોઇએ જૈન પવોની વિશેષતા માત્ર સાફ સાફ ખાવા-પીવા અને એસ-આરામ કરવા માટે ન નથી વગર એનું વિશેષ મહત્તર આત્મસૌખ્ય તથા ચિત્તશુદ્ધિના પ્રથમર્મ રહેલું છે

ધાર્મિક તહેવારોમાં અષ્ટાન્દિશ પર્વનું પણ વિશેષ મહત્તર છે આ પર્વ વરેના વધુ વાર અષાઢ, કાર્તિક અને ફાલગુ માસના અનિમ આઠ દિવસોમાં ઉજવાય છે આર કર્મ જીવને કુ બ આપવા વગર છે, તેમને મહાદી આઠ આત્મજુઓની પ્રાપ્તિ કરવા સંપ્રકૃષ્ણે કરવો એ આ પર્વનું પવે છે

ધાર્મિક હેતુવાળી સયે-સાથે જેમનું પોતાનું ઐતિહાસિક મહત્તર પણ છે, એવા પવોમાં (૧) અક્ષય તૃતીયા (૨) સુત પચમી (૩) પ્રાણી પ્રતિપદા વીરસાસન જન્મતિ (૪) જયમ જન્મતિ (૫) મહા-વીર જન્મતિ (૬) રક્ષા મધન અને (૭) વીર નિર્ગોષ ત્રિસ-દીપાવલી જાણેમનીય છે ચૈત્ર સુદી વેરસના દિવસે મહાવીર જન્મ ત્રિસ ઉજવવામાં આવે છે જયમ જન્મતિ એનાથી કર્ક પહેલા થાય છે પેદાશ સુદી ૩ ના રોજ દલિનાપુરમાં એવાસ રામજો અમવાન

કાળમે ધનુ રસ (શેરદીનો રસ) આહારમાં આપ્યો હતો, જેના ફળસ્વરૂપ એવાસ અક્ષયનિધિના અધિકારી થયા એટલે જ આ “અક્ષય તૃતીયા પર્વ” દેવોમાં જેઠ સુદી પચમીના દિને પહેલ-વહેલા જૈન સુત વિપિનદ કરવામાં આવ્યું તેથી તે ‘સુત પચમી’ કહેવાય છે. આરણ્ય પ્રતિપદા (આવણ્ય વદી ૧)ના રોજ બૃહ મહાવીરનો પહેલો ઉપોદ્ધ સચેનો-એટલે આ પર્વમાં પ્રવર્તન તિથિ વીર સાસન જયંતિ ના રૂપમાં મનાવ છે. આરણ્ય પૂર્ણિમાના રોજ ‘રક્ષા બંધન પર્વ’ વાસન્ય પર્વના આરંભને મૂર્તિમાન બનાવવા માટે હોય છે, એ દિવસે મી. વિષ્ણુમાર મુનિએ ભવિને દિશાના માર્ગથી હઠાવી અને સાતસો મુનિઓની રક્ષા કરી વાસન્યના દેખાડી હતી જેનોમા ‘દીનાગી’ નું વિશેષ મહત્ત્વ છે. કાર્તિક વદ અમાવાસ્યા (ગુજરાતી આસો વદ અમાસ)ની સવારમાં બગવાન મહાવીર મુક્તિ પદ ચેળવ્યું હતું-તેથી આ નિર્બોણ દિવસ ગદ્ ગદ્ સાક પૂર્વક ઉજવવામાં આવે છે.

આ તીથો અને પોનો પ્રભાવ જૈન-જીવન પર રપ૯ છે-એનાથી આત્મચોષન અને સત્યરૂપાઈની પ્રેરણા મળે છે એ કારણથી જ જૈનોમાં ચારિત્રની ઉત્તમવ્યવસ્થા જોવા મળે છે.

ભારત અને ભારતની બહાર જૈન ધર્મનો પ્રચાર

બૃહ મહાવીરની શિક્ષાનો પ્રભાવ માનવ માત્ર પર પડ્યો હતો. અહીં સુધી કે તેનો પ્રભાવ ભારતના અનેક રાજકુળો પર પણ હતો. ભારતના પ્રાચીનતમ ઐતિહાસીક નરપતિ એલિક ગિંનસાર, અગ્નિ રાત્રુ, નદવદ્દન, ચદ્રગ્રામ ગોવં આદિ જૈન ધર્મના અનંક બક્ષા અને પોષક હતા. બૃહ મહાવીરના નિર્બોણ પ્રાપ્ત થયા પછી પણ બદ્દમાદ, સિદ્ધસેન, કુલ્લક હેમચંદ્ર આદિ એવા મહાન જૈનાચાર્યો થયા કે, જેમનો પ્રભાવ તત્કાલીન રાજવંશો પર અપૂર્વ હતો. એજ કારણ છે કે ઉપરાંત કાળમાં પણ જૈન ધર્મ ફેલાતો-ફાલતો રહ્યો.

ભારતના ખૂણા-ખૂણામાં તે પહોંચ્યો હતો-જ ગાજ, નિહાર, ઝોરીરસા, હિતર ભારત, અખપ્રદેશ રાજસ્થાન, ગુજરાત, પંજાબ, કાશ્મીર અને દક્ષિણના ચેર-ચોલ અને પાંચ મહાભાષા જૈન ધર્મ એ રાજા અને પ્રજાનો ધર્મ રહી ચૂક્યો છે એ દેશોમાં જૈન ધર્મનું પ્રાચીન હતું, અને એમના અનેક રાજા, મંત્રી, સેનાપતિ આદિ જૈન હતા એમના સરસણ અને શાસનમાં જૈન ધર્મ ઉન્નતિની ચરમ સીમા પર પહોંચ્યો હતો એમનો વિશેષ પરિચય અન્યત્ર વાંચો * અહીંયાં તો થોડાકનો જ ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય છે, જેમકે મગધમાં શિશુનાગ વડના સમ્રાટ શ્રેણિક નિમિસાર બં મહાવીરના અનન્ય ભક્ત હતા વૈશાલીના દલિભોજતત્ર સુધના અખચ્છ ચેદક નરેશ બં મહાવીરના માલ (માતાના પિતા) હતા મોર્ચ વડમાં સમ્રાટ મદ્યુષ અને સમ્રાટ સુપ્રતિ જૈન ધર્મના આચાર મહાણુ હતા, તેમણે જૈન ભિખુઓને પ્રચાર કરવા માટે અરજ, હરિન, વૃક્ષસ્તાનમાં મોકલ્યા હતા સમ્રાટ અશોક જૈન ધર્મની અકિસાથી પ્રભાવિત થવા હતા અને જૈન સુધુઓને માટે તેમણે ગ્રામ મંદિર બનાવ્યા હતા * હિંદોમીક રાજાઓના આતંકથી જેમણે ભારતને મુક્ત કર્યો તે કમિ મ અકાળી ભીમ ખારવેલ પણ જૈન હતા દક્ષિણ ભારતમાં પ્રારભિક ચેર, ચોલ અને પાંચ નરેશ જૈન ધર્મના મહાણુ હતા-તે પછી ત્યાંના રાષ્ટ્રકૂટ પલ્લવ, આદિ, ચાલુક્ય, ચંડ, હોલ્લચ, સિધાકાર આદિ રાજવંશોના મહાન જૈન રાજાઓની પર પરા દેહલીય શાસનિઓ સુની બગ પિન રૂપે ચાલી હતી ગુજરાત અને રાજસ્થાન પર મુસ્લિમ સત્તાનો અધિકાર થતા સુની એ પ્રતિના અનેક રાજા રાજામંત્રી ઠોપાખણ, સેનાપતિ, કડનામક આદિ જૈન જ હતા, જેમાં રાજપિં કુમારપાલ,

૧ રાષ્ટ્રકૂટ * જેનીકમ હન નોવ હિંદિયા -સાદસોરેની મેડિયેનલ જેનીકમ - મી મમવાપસાદ જેનવા 'સક્ષિપ જેન પ્રતિદાસ' (સુત) ના સાત સાત પાચો

• અલોક ઓર જૈન ધર્મ નામક દેહર પાચો

મદ્દામત્રી શાત્રુમેહના, ઉદયન, વિમલ વતુપાલ તેજપાલ આદિ
સુપ્રસિદ્ધ છે કમ્પોટકના જૈન મદ્દામત્રી અને સેનાપતિ ઈસ્માયિલ,
ચામુંદરાય, ગુગ આદિ આને પણ એ વાતની સુદ્ધી આપે છે કે,
કમ્પોટકના સામુદાયિક જીવનને સમુદાયના જનાવવામાં જૈન ધર્મનો
મહત્ત્વના હાથ હતો.

જૈન ધર્મજી અને આવક અદિસાના મુદ્દિયને તથા ભારતની
બહાર જનાન, અરબ, ઈરાન, ચીન, મિત્ર લોકો આદિ દેશોમાં
મથા હતા આ દેશોમાં જૈન ધર્મજીના સુધ અને વિકાસોનો જીતેજ
મશે છે ? ભારતમાં જે વિદેશી ઈતિહાસીક દ્રશ્ય મદ્દામત્રીઓમાં
પણ જૈન ધર્મ માન્ય થયો પશ્ચિમન જૈનોની પ્રતિષ્ઠિત કરાવેલી
જૈન મૂર્તિઓ મધુરામાંથી મળી આવી છે નકપન અને ફાર્સિક
જેના નરેશો જૈન પ્રતીન થાય છે મધુરાના પુરાતત્ત્વશી સિદ્ધ
છે કે, જૈન ધર્મો મધી, માતી, નદ, નર્મક આદિ નિમ્ન વર્ગોનું
પણ આત્મિકિત સાધ્યુ હતું આપણ પણ જૈન ધર્મની શરણમાં
આવી અદિસક જન્મ કરતા.

ભારતમાં આપોના આમમન થવા પહેલા જે દ્રાવિડો અને
કદવાકુ આદિ લોકો અહી વસતા હતા એમના ધાર્મિક વિશ્વાસ
અને સમાજ વ્યવસ્થા જૈન સંસ્કૃતિના આધાર પર આસના હતા.
અદિસા, સત્ત્વ દયા, પ્રેમ આદિ સિદ્ધાંત તેમને સ્વીકાર હતા-દ્રાવિડ
ભાષાનો આદિ મથ 'વાલોપ્પરમ્' જૈન મા જતાનો જ પ્રતિપાદક
છે નિ સદેહ દ્રાવિડ આદિ પ્રાચીન જૈન ધર્મના અનુચ્છ ભક્ત હતા.
દ્રાવિડ રાજ્યોએ મુનિ વેદ ધારણ કરી એકસપે એક-નુ હતું
એટલા માટે જ ભક્તજનો તેમને નિષ્ઠ નમસ્કાર કરે છે આને
પણ ભારતીય મરુતિનુ અતરંગ અદિસાદિ જૈન તત્ત્વોની અમૂલ્ય
મહત્તા (વિદેશી)ની સંપૂર્ણપણે પ્રમાણિત છે.

૧ વિષેશાવિ ૩ અમરક કી વર્ધમાન મદ્દામત્રી નામ : પુસ્તકમાં
શી હામલાયસાનો લેખ ' જૈનધર્મ કોશિક ' માથા (૫૪ ૨૧૪-૨૩૨)

ઉપસહાર —

આ પ્રમાણે સંસ્થાના જૈન ધર્મની વિચારધારા અને તેણે વિશ્વને આપેલી બહિસોની આ કપરેખા છે જૈન ધર્મે માનવ સર્જતિને સદ્યુત્થાના પ્રસારથી સર્જન (મનુષ્ય) ક્ષત્રી છે અને ભારતીય રાષ્ટ્રની ઉત્તરિમા પૃથ્વ સહયોગ આપ્યો છે, તેની સર્જતિ અહિંસા અને અન્યન પ્રધાન છે તે મોટે 'જીવો અને જીવવા દો નો પાઠ માત્ર બજાવતો નથી પરંતુ માનવનારો વીક ઉપયોગ કરતા શીખવે છે-જીવો જીવો, ઉઠો અને આગળ વધો. પશુ સાવધાન' પોતાના મો સાથીનાર પ્રાણીઓને સાથે લઈને ચાલો. અહિંસા અનેકાત વડે જ લોકમા મુખશાંતિ રચાવિત વર્ષ રહે છે જો વિશ્વનું પ્રત્યેક રાષ્ટ્ર આ સિદ્ધાંતો પર ચાલે તો જોના મહાધુક્તો પ્રજા જ ઉપરિચર થઈ શકે તો નથી, અપિતુ સર્વત્ર શાંતિનું સામાન્ય રચાવિત વાચ આપણી ભારતીય સરકારની અહિંસા અને મેળ-મેળાપની નીતિ ખીજી રાષ્ટ્રી માટે અનુકરણીય છે આ અહિંસક નીતિથી વિશ્વની જમીન ગુચવાયેલી સમસ્યાઓ ઉકેલાઈ જશે, અને ત્યારે પ્રત્યેક રાષ્ટ્ર ઉ નિર્મિત શિખરે પહોંચી જશે અત પ્રત્યેક વિવેકશીલ માનવનું જીવ છે કે, તે સત્ય અને અહિંસાને સમજે અને તેનું જાન અખિલ વિશ્વમા ફેલાવે જૈન ધર્મ મસારને વિશાળ દ્રષ્ટિ આપે છે, તેના કપ અને તથા (અભિપ્રાય)ને સમજો જી શાંતિ ।

